

COVID-19: Pripreme za jesen

Kako se uspješno pripremiti za nove izazove na jesen posebno u svjetlu neočekivano visokih brojeva proširenosti virusa tijekom zadnja dva tjedna u Hrvatskoj. Zašto je došlo do velikog povećanja broja zaraženih i umrlih tijekom ljeta, te možemo li nešto naučiti iz toga? Imamo li dovoljno znanja i iskustva kontrolirati pandemiju do pronalaska cjepiva?

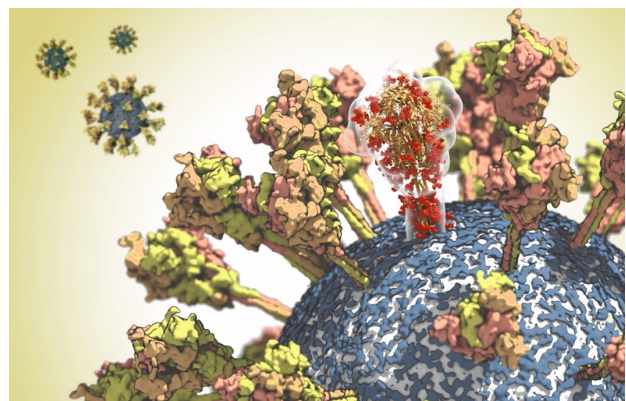
Za ovu raspravu važno je napomenuti da se korona virus (SARS-CoV-2) nije značajno promijenio od siječnja do danas. Pozitivno je da SARS-CoV-2 virus mutira relativno sporo 2-4 mutacije na mjesec dana (sporije od virusa gripe). Do danas je ukupno detektirano preko 40 različitih mutacija od kojih samo jedna (G614 mutacija) ima dokazani utjecaj na brzinu širenja virusa, ali ne i simptome bolesti. Stoga, prema do sada prikupljenim znanstvenim podacima **virus nije oslabio, i dalje je opasan** kao i početkom godine. Osim toga, pandemija koronavirusa se nemilice širi diljem svijeta (preko 24 mil zaraženih i 800.000 umrlih). Naučili smo iz nedavnih iskustava u SAD-u, ali i širom svijeta, da je **virus najopasniji kada se ignorira**. Primjerice, ogromni problem trenutačno predstavlja situacija u Indiji.

No ipak brojni podaci govore da se **pandemija može kontrolirati**, usprkos raširenosti opasnog virusa. To je posljedica prikupljenog znanja o samom virusu tako da znamo slabosti našeg neprijatelja, testiranja su napredovala i važna su za pravilno planiranje novih mjera, metode liječenja (tri klinički odobrena lijeka: remdesivir, dexametason i plazma) i uvjeti u bolnicama su značajno bolji, poznate su efikasne mjere prevencije širenja, imamo dovoljno zaštitnih maski za zdravstvene radnike i za građane širom svijeta, uspjeli smo izolirati i sačuvati rizične populacije, faktori okoline utječu na titar virusa i zaraznost, stvorena je već određena imunost u populaciji, ljudi se ponašaju odgovorno i uspješno sprečavaju širenje virusa.

Prošli tjedan sam istaknuo da je situacija u Hrvatskoj **ozbiljna** jer imamo vrlo visoki prosjek zaraženih virusom i **metastabilna** jer može krenuti u oba smjera: nekontroliranog širenja s dugotrajnim posljedicama duboko u jesen ili možemo pravilnim ponašanjem i odgovornošću osigurati zdravlje, školovanje i gospodarstvo na jesen i zimu. Najvažnije je da **ne plašimo i zbunjujemo javnost toplo hladnim nepotvrđenim vijestima**, nego treba informirati građane o točnim podacima, te biti odgovoran za donesene odluke.

ZNANOST I TOČNOST PODATAKA

Poznato je da su sve zemlje koje su odluke donosile na temelju točnih znanstvenih podataka i striktno se držale stručnih preporuka uspjele kontrolirati ovu pandemiju. One su ulagale u tehnologije, zdravstveni sustav i motivirale su svoje znanstvenike da brzo razviju vlastite centre za testiranje koji imaju ogromne kapacitete te dodatno razvijaju brže, preciznije i jeftinije testove. **Kritičnost prema znanstvenim podacima**, aktivno provjeravanje njihove točnosti kao i prihvaćanje da se **znanstvene**

Struktura virusnih S proteina koji su neophodni za ulazak SARS-Cov-2 virusa u ljudsku stanicu (Turanova et al Nature 2020)

činjenice o COVID-19 bolesti mijenjaju i nadograđuju, te s novim znanjem osiguravaju trajniji uspjeh i povjerenje u znanost.

Zemlje u kojima je profit i politički interes bio iznad znanstvenih podataka imale su značajno veće brojeve zaraženih i umrlih i danas su na vrhu lista širom svijeta. Što se Hrvatske tiče brojevi umrlih rastu više nego što smo očekivali tijekom ljeta. 68 je umrlih tijekom zadnja dva mjeseca (34 mrtvih/mjesec dana) u usporedbi s prvim valom kad je umrlo 107 tijekom 5 mjeseci (oko 21 mrtvih/mjesec)? Često smo slušali kako je virus oslabio, te da je poželjno da se širi tijekom ljeta. Ovi brojevi ne potvrđuju te najave, ljudi umiru u većim brojevima i tijekom ljeta. Neosporno je da je gospodarstvo važno kao i profit za svaku zemlju, no isto tako je činjenično da je **gubitak ljudskih života nepovratan**, a profit se ipak može oporaviti i promijeniti s vremenom. Posebno je važno naglasiti da se boljom pripremom i pravilnim mjerama može osigurati i zdravlje, i turizam i aktivno gospodarstvo. Na to trebamo misliti kada pripremamo mjere za jesen i zimu da bi s najmanje gubitaka prebrodili vrijeme do dolaska cjepiva.

KRITIČNOST

Svaki student koji prođe kroz moj laboratorij nauči da su točni rezultati i kritička razmišljanja neophodna za rješavanje problema te omogućuju nova otkrića i napredak. Bez kritičkog razmišljanja na temelju točnih podataka i bez direktnog komuniciranja ne napreduju niti studenti niti njihovi mentori. To je glavni moto i dio **kulture našeg laboratorija** koji već 26 godina uspješno radi i obrazuje mlade generacije znanstvenika.

Društva koja osnažuju kritičko razmišljanje kroz obrazovanje i omogućuju razvoj talenata i kreativnih umova, takvim djelovanjem osiguravaju napredak gospodarstva i društva u cjelini. Nedavno sam pročitao zanimljiv intervju psihijatra Ante Bagarića s Klinike za psihijatriju Vrapče, koji ističe da su **kritika i samokritika** ranije smatrane **posebno važnim vrlinama**, dok se danas smatraju slabostima. Međutim, upravo su u kriznim okolnostima javna kritika i samokritika neophodne za uspješno prevladavanje korona krize, ali i da bismo stvorili standarde javnog života u kojemu će kritika utemeljena na činjenicama biti dobrodošli element. To je također **dio civilizacijskog iskoraka**, o kojemu slušamo zadnjih mjesec dana od novoizabrane Vlade HR, a koji je neophodan za budući razvoj naše domovine i kojeg, vjerujem, podržava većina građana Republike Hrvatske.

NEDOSTATAK ODGOVORNOSTI I PRAVILNE KOMUNIKACIJE

Međutim, promjene ne dolaze same od sebe. Niti dolaze brzo. Za promjene je potrebno izravnije djelovanje javnosti, kako bi kritičnost, odgovornost i transparentnost u društvu postali standardi. U Republici Hrvatskoj postoji dominantan obrazac **ponašanja „onih na vlasti“** pri čemu je premalo stručnih, adekvatno obrazovanih i odgovornih političara. Većina njih, na upućenu kritiku, koja ukazuje na činjenice, nije u stanju primjereno odgovoriti nego pribjegava nekoj od sljedećih reakcija a) stručnjake koji kritiziraju proglašavaju nestručnima, b) motiviraju „druge stručnjake“ (koji su s vlasti često povezani) da započnu javne rasprave i sukobe zbunjujući javnost, c) aktiviraju stranačke mašinerije da izmišljaju afere i vrijeđaju na osobnoj razini, d) pokreću sudske tužbe i procese u cilju zastrašivanja i ušutkavanja kritičara (npr. tužbe protiv novinara, studenata i sl.). Cilj takvih akcija je **ušutkati one koji utemeljeno kritiziraju** a time ne odgovoriti i prikriti činjenično stanje.

Osobno sam višekratno iskusio takve napade i tijekom vremena naučio da je izuzetno važno prebroditi i **pretrpjati takve događaje, a pritom ne razviti gorčinu prema Hrvatskoj**, nego naprotiv, zadržati optimizam i nastaviti s ustrajnim radom, javnim angažmanom i obrazovanjem mladih.

ZAŠTO JE DOŠLO DO POVEĆANJA BROJA ZARAŽENIH TIJEKOM LJETA?

Tijekom prvih pet mjeseci korona-krize (veljača do lipnja) Stožer je donosio odluke na **temelju konkretnih podataka** te je **prihvaćao savjete** kojima je cilj bio zaštita zdravlja i života građana, posebno ugroženih skupina, ali i gospodarstva u Hrvatskoj. Bilo je **dosta straha i neizvjesnosti** i sve nas je to držalo zajedno i motivacija je bila visoka. I osobno sam se angažirao kako bih građanima Republike Hrvatske i Stožeru pomogao mojim znanjem. Zajedno s nekoliko znanstvenika savjetima smo i aktivnim radom promovirali nastojanja i rad Stožera, osnažujući brojne liječnike i kolege (slanjem informacija, planova bolnica, javnim nastupima) koji su u tom zahtjevnom vremenu vrlo požrtvovno radili. Posebno sam **isticao javno zdravstvo u Hrvatskoj**, epidemiologe, liječnike i zdravstvene radnike kao bazu koja pomaže u procesu nadvladavanja prvog naleta korona-krize.

Međutim, sredinom lipnja došlo je do **promjena u radu Stožera**, koji je, prema mojem viđenju, počeo donositi odluke iza kojih nisu uvijek stajali samo stručni razlozi. Umjesto opreznosti i kritičnosti koji su nas ranije motivirali da ostanemo odgovorni, Stožer je počeo upućivati sve više **zbunjujućih poruka**, kako smo pobijedili koronu i kako se možemo opustiti. Takve poruke, uz **dvostruka mjerila** prilikom oblikovanja nekih odluka, rezultirale su narušavanjem kredibiliteta Stožera. U javnost su se počele **plasirati netočne informacije** da je **virus oslabio** i da stoga tijekom ljeta kod zaraženih osoba ne izaziva tako ozbiljne simptome, što su mnogi građani, a osobito **oni mlađi, rado prihvatili**. Međutim, već ovaj tjedan možemo čuti potpuno suprotne najave o opasnosti istog tog ljetnog virusa i da nas sad očekuje povećana smrtnost, nove strože mjere i kako nas na jesen čeka još gora kombinacije gripe i COVID-19. Do sada ne postoje znanstveni podaci da će ta dva virusa uzrokovati opasne infekcije sa smrtnim posljedicama. Premda, možemo očekivati da će diferencijalna dijagnostika respiratornih bolesti biti kompliciranija kod liječnika opće prakse.

NOĆNI KLUBOVI, KULTURA I TURIZAM

Dopuštanje rada **noćnih klubova zatvorenog tipa** dovelo je do znatno bržeg širenja zaraza (procjene su oko 20% na temelju dostupnih podataka Stožera). Na temelju takvih epidemioloških podataka postavlja se pitanje zašto se odugovlačilo sa zatvaranjem noćnih klubova? **Kazališta, koncerti na otvorenom, ljetne igre, filmski festivali** i druga mjesta zabave predstavljaju manji rizik prijenosa virusa nego bliski kontakti u klubovima. Osim toga profit od klubova za državu je zanemariv, uračunaju li se indirektni troškovi koje sada moramo uložiti kako bismo suzbili širenje zaraze i neutralizirali negativnu medijsku sliku i njen utjecaj na turizam. Turizam je važna gospodarska grana za Hrvatsku i osobno podržavam različite akcije koje bi vodile uspjehu turističke sezone. No u isto vrijeme, tj. u lipnju, naglasio sam da je važno **fokusirati se na kvalitetu turizma uz osiguranje zdravlja ljudi**, a ne uglavnom promovirati samo brojnost. Sigurno bi i privatni i državni profit bio veći te sezona duža da smo se dobro pripremili za kvalitetnu sezonu. Posebno sam istaknuo na početku sezone da trebamo pažljivo

i strateški odmjereno uvesti mjere da zaštitimo zdravlje građana što uključuje i **veći broj testiranih turista** koji ulaze u Hrvatsku.

ČINJENIČNA KRITIKA UNAPREĐUJE RAD STOŽERA

Stoga su moji javni savjeti kao i činjenične kritike upućene Stožeru bile jasne i dobronamjerne, a to su i danas: treba se fokusirati na **točne podatke**, uvesti **promjene u testiranju** u RH i s javnošću **jasno** komunicirati. Uvijek sam voljan čuti odgovor Stožera na moje konkretne primjedbe, no mišljenja sam da Stožer griješi kada kritiku doživljava apriori kao nešto negativno. Jasno mi je da ima i destruktivnih i neargumentiranih kritika, da su članovi Stožera pod stresom, no neophodno je uvažavati sugovornike i odgovarati na pitanja.

Vidjelo se da je Stožer bio iznenađen i dosta nepripremljen na nedavni znatni porast broja zaraženih osoba, što je zasigurno rezultiralo i nervoznim reakcijama. Umjesto profesionalnog informiranja javnosti o novonastaloj situaciji, od Stožera smo dobili **prebacivanje odgovornosti i krivnje** na druge: krivi su mladi jer idu u klubove (koji su otvoreni!), pa turisti jer su unijeli viruse (a nitko ih nije testirao), Dalmatinci zbog svoje opuštenosti, kontinentalci jer se vraćaju s mora, druge zemlje zbog testiranja svojih turista po povratku, stručnjake se odjednom dijeli na epidemiologe i one druge itd. Nedavno spominjanje generala prije ili poslije bitke u javnoj raspravi o pandemiji je neprimjereno jer je to zdravstveni problem koji traži konkretne odgovore na pitanja i odgovornost, a ne izbjegavanje odgovora i ratnu terminologiju. Nisam siguran da će Stožer takvom komunikacijom motivirati građane u Hrvatskoj da se ponašaju u skladu s potrebnim mjerama na jesen.

Usprkos tome, uvjeren sam da je još uvijek moguće povratiti **povjerenje građana** vraćanjem stručnih argumenata u fokus rada svih službi i kvalitetnijom komunikacijom s javnošću. U tom smjeru trebamo svi skupa djelovati. Uvjeren sam da će građani pozitivno reagirati postane li donošenje poruka nedvosmisleno i dosljedno, te ako isključivo stručnost postane osnovni standard djelovanja Stožera. Svaka javna kritika koja je dobronamjerna i utemeljena na konkretnim, znanstveno utemeljenim činjenicama, predstavlja **mogućnost poboljšanja rada Stožera i time daje sigurnost građanima** da će djelovati u njihovom najboljem interesu, a s ciljem zaštite i održanja zdravlja.

VAŽNOST TESTIRANJA

Uz to, posebno je važno učiniti i određene promjene glede testiranja. Hrvatska je pri dnu testiranja u zemljama EU. Hrvatskoj treba brži, jeftiniji, prošireniji i **efikasniji sistem testiranja** na COVID19 i to ne zbog turista ili pritisaka iz EU, nego zbog naših građana i bolje pripreme za jesen i zimu. Trebamo točno znati gdje i kako se širi virus u populaciji te raditi planove na temelju točnih podataka. Liječnici obiteljske medicine, tijekom jeseni i zime, trebaju mogućnost za brzo razlikovanje prehlade, gripe i COVID-a. Na taj ćemo način donositi pravilne odluke te **izbjegavati širenje panike i blokadu školstva i gospodarstva**. Troškovi testiranja nisu zanemarivi i nedopustivo je da su cijene testiranja značajno veće u Hrvatskoj nego u drugim zemljama. Iako su, nakon javnih kritika, cijene testova nedavno spuštene još uvijek postoji razlika u cijeni testa.

SAVJETI ZA JESEN

Mišljenja sam da ukoliko se budemo na vrijeme pripremili i dosljedno pridržavali ovih bazičnih mjera moći ćemo **osigurati zdravlje, zaštititi socijalno ugrožene, potaknuti gospodarstvo, održati turizam i omogućiti neometano školovanje** tijekom jeseni i zime:

1. Donositi odluke na temelju točnih znanstvenih podataka, koji moraju biti kritično evaluirani.
2. Testirati više, brže, efikasnije i točnije, te ciljano testirati definirane grupacije. Brža testiranja su važna za liječnike primarne prakse zbog diferencijalne dijagnoze s drugim respiratornim bolestima.
3. Donositi epidemiološke mjere na temelju transparentnih informacija te biti odgovorni za njihovu primjenu. Dati veće ovlasti i odgovornost regionalnim centrima javnog zdravstva.
4. Pripremiti i bolje povezati zdravstveni sustav - od liječničkih ordinacija, centara za testiranje do bolnica.
5. Povećati brigu o oboljelima (od tumora i drugih bolesti) unutar bolničkog sustava, te osigurati njihovu pravovremenu dijagnostiku i terapiju.
6. Uvesti pravilni program cijepljenja protiv gripe među zdravstvenim radnicima, rizičnim populacijama i drugim građanima.
7. Osigurati sigurno školovanje djece i studenta pravovremenim pripremama i preventivnim mjerama. Neophodno je uključivanje raznih struka u odluke o programu školovanja uključujući i roditelje. Pripremljenost programa koji se sada provode u školama u Njemačkoj su dobar putokaz.
8. Unaprijediti javnu komunikaciju Stožera. Jasno, iskreno i konzistentno komuniciranje odluka prema javnosti.
9. Potrebna je javna i činjenična kritičnost prema odlukama Stožera, te njihovo prihvaćanje odgovornosti zbog mogućih propusta i grešaka. Za političare, kao i za znanstvenike, treba vrijediti da su kritika i samokritika vrline, a ne slabosti.
10. Obrazovanje i motivacija građana da se pridržavaju mjera: održavanje distance, nošenje maski prema preporukama, osobna higijena, prijava prvih simptoma, pravovremeno testiranje, dodatna briga o bližima posebno o rizičnoj populaciji